

Doğruluk-Sonrası Çağın Bir Boyutu Olarak Yankı Odası

Prof. Dr. Himmet Hülür (<https://orcid.org/0000-0002-5863-4976>), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye, himmet.hulur@hbv.edu.tr

Dr. Mehmet Bayır (<https://orcid.org/0000-0003-4825-3819>), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye, mbay14@gmail.com

Öz

Bu çalışmada yankı odası olgusu, doğruluk sonrası çağın bir boyutu olarak incelenmekte ve bu çerçevede ilgili literatür temelinde kuramsal bir değerlendirme sunulmaktadır. Son dönemde doğruluk-sonrası, doğruyu yanlıştan ayırmanın mümkün olmadığını ifade eden bir kavram olarak yaygınlık kazanmıştır. Doğruluk-sonrası kavramı, doğru ile yanlış arasında çağlar boyunca geçerli olan ilişkinin ortadan kalktığını vurgulamaktadır. Bu açıdan, doğru ile yanlış birbirinden ayırt edilemez hale geldiği gibi doğru yanlıştan daha değerli olmaktan da çıkmıştır. Önceleri sınırlı bir kabul gören bu görüş günümüz dünyasının başat bir ögesi olmuştur. Günümüz kültüründe doğruluk-sonrası olarak adlandırılan gelişmenin temel sonuçlarından biri de aşırı görecelileşmedir. Bu durum herhangi bir konuda tek bir görüş etrafında toplanmayı imkânsızlaştırmaktadır. Buna koşut olarak karşıt ve farklı görüşlere kapalılığı ifade eden yankı odası günümüzdeki iletişim kültürünün hâkim bir olgusu haline gelmiştir. Gelişmiş iletişim teknolojilerinin çok sesliliği ve çeşitliliği artıracağına yönelik bir beklenti olduğu için yankı odalarının günümüz kültürüne hâkimiyeti şartıcı bulunmaktadır. Buna karşın, yankı odalarının çok sesliğin ve çeşitliliğin aksine bir gelişme olmadığı, ancak çok sesliliğin ve çeşitliliğin kendi başlarına belirleyici olmadıkları söylenebilir. Çünkü çok seslilik ve çeşitlilik, içinde varolma imkânı buldukları ve taşıdıkları teknolojik yapının bir gereği olarak tezahür etmektedir. Diğer yandan, yankı odalarının her birinde tam anlamıyla fikir birliği olduğundan bile söz edilemez. Aşırı kuşkuculuğun geçerli olduğu doğruluk-sonrası bir kültürde kişiler arası ilişkiler düzeyinde olduğu gibi makro olgular düzeyinde de iktidar biçimlerinin belirleyici olduğu söylenebilir. Tartışma, ikna etme, kabul etme, uzlaşma, anlaşma gibi iletişim sürecinin konvansiyonel tanımlayıcıları, post-hümanist bir karakter taşıyan doğruluk-sonrası çağda yerini iktidar yapılarına maruz kalmaya bırakmaktadır. Özetle, bu çalışmada, ilgili alanyazın ve kuramsal yaklaşımlar temelinde yankı odasının, günümüzde hâkim olan doğruluk-sonrası kültürün olağan bir parçası olarak ortaya çıktığı vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yankı Odası, Doğruluk-Sonrası, İletişim Teknolojileri, Çeşitlilik, Fikir Birliği

JEL Kodları: A12, A13, A14

Echo Chamber As a Dimension of the Post-Truth Age

Abstract

In this study the phenomenon of echo chamber is analyzed as an aspect of post-truth age and in this framework a theoretical evolution is presented. The concept of post-truth expresses the impossibility of separation true from false. The concept of post-truth emphasizes the disappearance of the relation between true and false that lasted through the centuries. In this sense, beside the fact that true and false cannot be distinguished from each other, the true also ceases to be more valuable than the false. This view gaining limited recognition in the previous periods has been a dominant element of the present world. In the present culture one of the main consequences of the development called as post-truth is excessive relativization. This situation makes it impossible to unite around one view in any issue. In parallel to this, the echo chamber that expresses the closedness to opposite and different views has been a dominant phenomenon of the present culture. As there have been an expectation that advanced communication technologies would increase plurivocality and diversity, the dominance of the echo chambers over the present culture is found surprising. However, it can be argued that the echo chambers are not a development contrary to plurivocality and diversity, but plurivocality and diversity are not determinant on their own. This is because, plurivocality and diversity become manifest as required by the techno-political structure in which they find a chance of existence and they are relocated. On the other hand, there is not a full consensus in each of the echo chambers. In a post-truth culture where excessive skepticism prevails, we see a dominance of power in the level of interpersonal relations as well as in the macro level phenomena. The conventional definers of the communication process as negotiation, persuasion, acceptance, reconciliation, agreement, or divergence give their place to exposition to power structures in the post-truth age having a post-humanist character. In brief, in this study, within the frame of relevant literature and theoretical approaches it is emphasized that echo chamber is an ordinary part of the prevailing post-truth culture.

Keywords: Echo Chamber, Post-Truth, Communication Technologies, Divergence, Consensus

JEL Codes: A12, A13, A14

1. Giriş

Günümüzün çok parçalı ve kutuplaşmış medya dünyasında bilimsel açıklamalara muhtaç deprem, sel, yangın, iklim değişikliği gibi konularda dahi farklı görüşlerin ortaya atılması bilimsel nosyondan yoksun kitlenin kafasını karıştırmaktadır. Neredeyse her yayıncı kuruluşun sürekli ekranlara veya sayfalara konuk ettiği jeolog, hidrolog veya klimatologların görüşleri diğer yayıncı kuruluşların yer verdiği bilim insanlarının görüşleriyle çelişebilmektedir. McIntyre'a göre tartışma programlarında bilimsel bir görüşü savunan bilim insanının karşısına bilimsel nosyondan yoksun olan ve retorik yaparak karşıt görüşü savunan kişilerin çıkarılmasının doğru olmadığını öne sürer. Taraflara eşit söz hakkı ve süre verilmesi bilimsel güvenilirliği zedelemekte ve tartışmacıların eşdeğer oldukları yanılmasına yol açabilmektedir. Bilimsel olanın karşısına çıkarılan retorikçi görüşe, eşit söz hakkı ve süre kullandırtmak izleyicide tarafların eşit düzeyde doğruluk savunusu yaptıkları algısı oluşturabilmektedir. Nitekim medyada bilim insanlarının olgusal gerçekliklerine karşıt retorik söylemleri eşit sürelerle ekranlarında yer vermesi bilim inkarcılığının ve nesnel gerçeklik karşıtlığının nedenleri arasındadır (Yazıcı, 2021, s. 266). Çok parçalı medyanın eşdeğer olmayan karşıt görüşlere eşdeğer söz hakkı vererek çatıştırması nesnel gerçekliğe olduğuna kadar medyaya duyulan güveni de olumsuz etkilemektedir. Medyanın, günü kurtarmaya yönelik manipülatif yayınları hem medyanın hem de toplumun geleceğini karartmaktadır.

Bu çok parçalı ve kutuplaşmış medya ortamının manipülatif niteliği temel kurumlara olan güveni aşındırmaktadır. Bu güven kaybından bilimsel dünya da payını almaktadır. İklim değişikliği, genetiği değiştirilmiş gıdalar veya salgına karşı geliştirilen aşılardan halk sağlığını yakından ilgilendiren konularda dahi sokaktaki insanın düşünceleri ile bilim insanlarının görüşleri arasındaki mesafe oldukça açılmıştır. Sokaktaki insan ile bilim insanları arasındaki düşünce mesafesinin nedeni iletişim hatalarından mı kaynaklanmaktadır? Bilimsel görüşlere duyulan güvensizlik basit bir iletişim sorunu olarak görülebilir mi? Bilimsel görüşlere duyulan şüphe ve güvensizliği, her alanda yaşanması olası basit iletişim sorunlarıyla açıklamak zordur. Bu belki daha çok bilimsel görüşlerin çarpıtılması, bağlamından koparılması, yanlış algılanması veya kişide bulunan yanlış ve önyargılı bilginin varlığıyla açıklanabilir. Diğer taraftan bilgi ne kadar geçerli ve güvenilir verilerle desteklenmiş olursa olsun, bilginin güvenilirliğiyle ideolojik gündem ve çıkarları uyuşmayan muhafazakarından liberaline kadar her ideolojik kampın dezenformasyon hedefli kampanyasına maruz kalması kaçınılmaz bir durumdur. McIntyre'ın (2018, s. 18) dediği gibi, aslında belirli bilimsel bulgulara karşı çıkanlar açısından bu durum kendi ideolojik turnosol testlerinin bir yansımasıdır. Acaba birçok insan için bilginin doğruluğu mu bildiklerinin doğrulanması mı önemlidir? İnsanların çoğu, genellikle ezberlerinin bozulmasından pek hoşlanmaz. Bu nedenle ezberlerini pekiştiren ve duymak istediklerini söyleyen çevrenin düşünce ve söylemlerine inanma eğilimleri yüksektir. Birçok insan doğru bilgiyle değil, doğru bildiği yanlış bilginin onaylanmasıyla daha çok ilgilenir. Garrett'in (2009) internet medyasından haberleri takip eden 727 kişi üzerinde yaptığı bir araştırma, insanların yerleşik fikir ve inançlarını destekleyen haberleri okumaya ilgi duyduklarını, yerleşik fikir ve inançlarını zorlayan içeriklere ilgisiz olduklarını ortaya koymuştur.

Medya, ideolojik kutuplaşmaya uygun biçimde izlenme, okunma veya tıklanma kaygısıyla pozisyon alabilmektedir. Günümüzde neredeyse her ideoloji, kendi düşüncesini yaymak için kendi medyasını oluşturmuş durumdadır. Bazı medya kuruluşları, kuruluş aşamasında kutuplaşmış bir yayın çizgisini benimseyebilmektedir. Bu medya kuruluşlarının kuruluş amacı kutuplaştırmak değil, farklı kamplarda olan diğer bir deyişle kutuplaşmış olan kitlesinin ideolojik onaylanma gereksinimini karşılamaktır. Medyada aynı şeylerin sürekli gündemde tutularak konuşulması, konunun kapsamlı olarak tartışılmasını ve daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Aynı şeylerin tekrarlanarak konuşulmasında amaç yeni veya doğru bir öğrenme sağlamak değil, mevcut öğrenmelerin doğruluğunu pekiştirmek, yeni takipçilerde bir ezber oluşturmak ve ezberlerini tekrar ederek benimsetmektir.

Özellikle 1990'lardan itibaren internet, bilgi ve haber akışı sağlayan önemli bir yayın mecrası haline gelmiştir. Sanal bilgi ve haber evreninde gerçeklik çatallaşarak farklı bir boyut kazanmıştır. İnternet haber platformları klasik medya yayıncılığı karşısında troll olarak adlandırılan robot hesapları kullanabilme avantajı sayesinde kamuoyu oluşturma ve izlenme oranları açısından gücünü artırmaktadır (Iyengar ve Massey, 2019, s. 7657). Sanal yayın evreninde bilgi çarpıtma ve manipülasyonla çoğunlukla da masa başında yalan haber üretimi yapılarak sunulmaktadır. Diğer taraftan kutuplaşmış medya ortamının ideolojik kutuplaşmanın bir nedeni mi yoksa sonucu mu olduğunu tartışmak, tavuk mu yumurtadan yumurta mı tavuktan çıkar olarak ifade edilen ilk neden paradoksundaki sebep sonuç döngüsünü tartışmak kadar yersizdir. Dünyada çok parçalı kutuplaşmış medya olmadan önce de ideolojik kutuplaşmalar söz konusuydu. Fakat her görüşün sesini duyurabileceği çeşitlilikte ve sayıda medya aracı yoktu. Günümüzün çok parçalı medya dünyası bu olanağı yaratmış ve ideolojik kutuplaşmada niceliksel bir artış meydana getirmiş olabilir. Diğer taraftan keskinleşen ideolojik kutuplar medyayı kutuplaştırmaya, taraf olmaya zorlamış olabilir. Sanal yayın mecralarının manipülatif haber içeriklerinin başarısı, ana akım medyayı benzer masa başı manipülatif içerik üretimine yöneltmiş olabilir. Birçok nedene bağlı olarak gelişen yanıltıcı/yanlış bilgi ve haber içeriğinin yol açtığı neredeyse en önemli tek sorun veya sonuç; halkın haber alma özgürlüğünü elinden alması, doğru karar verme ve tercihte bulunma yetisini olumsuz etkilemesidir. Kutuplaşmanın ve manipülatif içerik üretmenin yanında Hülür ve Yaşın'ın (2017, s. 9) vurguladığı gibi, yeni medya teknolojilerinin insanları daha fazla özgürleştirdiğini ileri sürmek oldukça zordur.

2. Doğruluk-Sonrası Çağda Hakikatin Çatallanması

Çağdaş sosyo-politik süreçlerin geliştiği bağlamın anlaşılması kolay kategorisi sınırlarını zorlamaktadır. Küresel sosyo-politik gelişmelerin hızı, ölçeği, değişkenliği arka planda gelişen nedensel ilişkiyi görmeyi ve doğru anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu hızlı gelişmelere bilginin yayılım hızı ve kanıt yoksunu açıklamaların yokluğunda algıya ve sanrıya dayalı tartışmaların eklenmesi, nesnel gerçeğin dışlanmasına ve önemsizleşmesine neden olmaktadır. Doğruluk-sonrası olarak ortaya çıkan ve çağdaş sosyo-ekonomik toplumu karakterize eden bu durum ciddi tartışmalara yol açmıştır. Bu bağlamda doğruluk-sonrası terimi; görünüşün özden, algının gerçeklikten, duyumun kanıttan, duygunun nesnellikten daha önemli ve öncelikli olduğuna dolayısıyla duygusal değerlendirmelerin olgusal hakikatlerin görünürlüğünü ve anlaşılabilirliğini bulandırdığına gönderme yapan bir kavramdır (Visvisi & Lytras, 2019, 22-23).

Doğruluk-sonrası (post-truth) terimi, 2016 ABD Başkanlık seçimleri ve Birleşik Krallıktaki Brexit hareketinin bir sonucu olarak gerçeğin tanımlanmasında ulaşılan önemli bir kültürel değişimi ifade eder. 2016 yılında Oxford sözlüğü, doğruluk-sonrası kelimesini yılın sözcüğü seçerken her iki olayı da bu terimle

ilişkilendirerek katkıda bulunan örnek olaylar olarak tanımlamıştır (Mackey & Jacobson, 2019, s. 2). Doğruluk-sonrası çağın politik argümanları kanıtlara, nesnellığe ve gerçekliğe dayanmaz. Politikada etki yaratmak için gündem oluşturulur ve toplumun bunu tartışması sağlanır. Siyasi aktörler kendi projelerine toplumsal destek toplamak gibi pragmatik bir motivasyonla hareket eder. Siyasi aktörün amacı sunduğu projenin doğruluğunu ve gerçekliğini sunmak değildir. Siyasi lider, sunduğu projeyi gerçekleştirebilecek vizyona sahip olduğu algısını yaratmakla ve toplumsal gerçekliğe dönüştürmekle ilgilenir. Özetle siyasetçi önce kendi gerçekliğini yaratır sonra toplumu bunun kendi gerçekliği olduğuna inandırır (Fridlund, 2020, s.219).

Doğruluk-sonrası terimi, günümüzde zengin medya kültürünün epistemik tehlikelerine göndermede bulunan bir anlam içeriğine sahiptir. Oxford sözlüğü bu sözcüğü “nesnel gerçekliklerin kamuoyunu şekillendirmede duygulara ve kişisel inanca hitap etmekten daha az etkili olduğu durumlar veya bunları ifade eden durumlarla ilgili” olarak tanımlamıştır. Sözlük, doğruluk-sonrası sözcüğünü “doğruluk-sonrası bu politik çağda verileri özenle seçmek ve istediğiniz sonuca varmak çok kolay” biçiminde bir cümle içinde kullanmıştır (Lapsley ve Chaloner, 2020, s. 132). Sözlük, verilerin filtre edilmesi ve manipülasyon amacıyla kullanılmasına yaptığı vurguyla hedeflenen her sonuca ulaşmanın kolaylığına ve olanaklılığına göndermede bulunmaktadır. Günümüzde algoritmalarla manipülasyonun hızlı ve kolay bir biçimde yapılabildiği bilinmektedir. Doğruluk-sonrası çağda hakikat çatalanarak türevlerini doğurmuştur. Günümüzde bilenlerle bilmeyenler arasındaki fark azalmış, okullaşma ve bilgiye erişim artmış fakat hakikat aşırı görecelileşme nedeniyle önemsizleşmiştir.

Doğruluk-sonrası kavramı, doğru ile yanlış arasında çağlar boyunca geçerli olan ilişkinin ortadan kalktığına, doğru ile yanlışın birbirinden ayırt edilemez hale geldiğine ve doğrunun yanlıştan daha değerli olmadığına vurgu yapmaktadır. Doğru ile yanlışın birbirinden ayırt edilemez olduğunu savunan görüşler sosyal bilimlerde ve felsefede uzun zamandan beri bireysel görüşler olarak ileri sürülmesine rağmen günümüzde pek çok disiplinin ve genel olarak toplumsal yaşamın temel bir tanımlayıcı boyutu haline gelmiştir. Önceleri sınırlı bir kabul gören bu görüş günümüz dünyasının başat bir ögesi olmuştur. Günümüz kültüründe doğruluk-sonrası olarak adlandırılan gelişmenin temel sonuçlarından biri de aşırı görecelileşmedir. Bu durum herhangi bir konuda tek bir görüş etrafında toplanmayı imkânsızlaştırmaktadır. Doğruluk hakkındaki bu şüpheli tutum ve aşırı görecelileşme durumu bilimsel alandaki teorileri kapsayan bir boyuta ulaşmıştır. Günümüzde COVID-19 salgınına karşı geliştirilen aşılaraya yönelik şüpheli ve komplocu yaklaşımlar, aşırı karşıtlığı argümanlarını çoğunlukla yeterli veri/kanıt toplanmamasıyla gerekçelendirmektedir. Fuller’e (2020, s. 11) göre, doğruluk-sonrası gerçeklik eleştirileri, aklın duygular, önyargı ve kanıt eksikliği gibi kendi dışındaki faktörlerin etkisi altında bulanıklaşması biçiminde klişeleştirilmiştir.

Kamuoyunda aşırı karşıtları olarak bilinen bir grup, yeterli karşı kanıtlar toplanması halinde aşının aslında koruyucu bir özelliğinin olmadığına ortaya konulabileceğini ileri sürmektedir. Aşının küreselcilerin bir oyunu olduğunu iddia eden aşırı karşıtları, küreselcilere hizmet eden bir tutum sergilemektedirler. Küreselciler aşırı satarak para kazanmakta diğer taraftan aşırı karşıtı zayıf bireyler doğal seleksiyonla elenerek sosyal güvenlik üzerindeki maliyeti azaltmaktadır. Böylelikle komplocu bilim karşıtı tutum her şekilde kapitalizmin değirmenine su taşımaktadır. Sharot’a (2017, s. 12) göre, bilimsel verilerin ikna edici olması beklenir fakat insanlar bilgiye karşı tarafsız tepki verecek bir tasarıma sahip değildir. Veriler, rakamlar, istatistikler gerçeği ortaya çıkarmak için harika araçlardır fakat inançları değiştirmek ve eylemleri motive etmek için yeterli değildir. Örneğin, sayısız bilimsel çalışma insan faktörünün iklim değişikliğine etkisini

doğrularken insanların yarısı buna inanmıyor. Hiçbir veri sağ tandanslı bir politikacıya sol tandanslı bir politikacının ülkeyi ilerlettiğine ve kalkındırdığına ikna edemez. Egzersizin insan sağlığına yararları yüzlerce araştırma ile destekleniyor fakat bu sonuç insanları koşu bandının üzerine çıkarmaya yetmiyor. Yoğun bilgi bombardımanına maruz kalmak verilere karşı daha az duyarlılık sağlamaktadır. Çünkü kendi veri setimize aykırı her şey için destek bulmak, fare tıklaması kadar yakın ve zahmetsiz bir girişimdir.

Bilimin ampirik çalışmalarına yöneltilen şüpheci ve komplocu yaklaşımlar, bilimin nesnelliğine ve tarafsızlığına gölge düşürme amacı taşıyan ideolojik tutumların bir yansıması olabilir. Bilimsel teorilere yönelik karışıklık, çıkar çatışmaları ve ideolojik körlükle veya bilimin çalışma biçiminin bilinmemesiyle de açıklanabilir. Politikacılar ve iş dünyasının aktörleri bilimin bazı sonuçlarıyla çıkarlarının örtüşmediği durumlarda doğruluk-sonrası kendi gerçekliğini yaratmak için zengin ve güçlü kaynaklara sahiptirler. Doğruluk-sonrası gerçeklik McIntyre'ın (2018, s. 32) vurguladığı gibi, kişinin konumunu destekleyen olguların seçici kullanımı, desteklemeyen olguların tamamen reddedilmesiyle ilgili ve doğruluk-sonrası gerçeklik yaratmanın temel bir parçasıdır.

Bir doğa yasası öğüt ve buyruk içermez. Doğa yasaları betimleyici ve tanımlayıcıdır. Doğa yasaları doğru ve yanlış olabilir fakat bir buyruk olmadığı için çığnemesi söz konusu değildir. Bilim, bize suyun 100 santigrad derecede kaynadığını emretmez, bunu keşfeder ve açıklar. Bilimsel yasanın geçerliliğini kanıtlayacak ne kadar çok doğrulayıcı veriler olursa olsun kesin olarak kanıtlanması için yeterli değildir. Dikkatli bir araştırmacı, suyun kapalı kaptaki 100 santigrad derecede kaynamadığını ortaya koyabilir. Başka bir araştırmacı yüksek yerlerde suyun 100 santigrad derecede kaynamadığını ortaya koyarak bilimsel yasayı ileri bir noktaya taşıyabilir. Bu önermeler dizisi yanlışlanarak sistemli ve sürekli biçimde ilerler. Bilimsel yasaların kesin kanıtlarla ilgisi olmadığını, doğrulayıcı örnekleri çoğaltarak doğruluk olasılıklarının yükseltilebileceğini kabul etmeliyiz. Bin tane beyaz kuğu gözlemlemiş olmak bizi “tüm kuğular beyazdır” tümel önermesine götürmez. Çünkü bir siyah kuğunun gözlemlenmesi bu tümel önermeyi yanlışlamak için yeterlidir (Magee, 1990, s. 17-22). Veriler ne kadar iyi olursa olsun bilimsel teoriler kanıtlanamaz. Bilimsel teoriler daha çok doğrulanabilir olmakla değil yanlışlanabilir olmakla ilgilidir. Verilerin toplanma biçiminin değişmesiyle, farklı evren ve örneklerle bilimsel bir teorinin yanlışlanması her zaman mümkündür (McIntyre, 2018, s. 19). Diğer taraftan bilimsel teorilerin kanıtlarına yönelik karşı argümanların kanıt eksikliği iddiası bir paradoks içermektedir. Çünkü bilim karşıtları da karşı argümanlarına yeterli kanıt sunmaktan uzaktır.

Doğruluk-sonrası çağın karakteristiği gerçeği bilmek veya gerçekliğe ulaşmak yerine gerçekliğin varlığını sorgulamaktır. Temel motivasyonu olgusal değil, duygusalıdır. Duygularla gerçeklik kavrayışı, olgusalı arka plana itmekte ve gerçekliğin varlığını önemsizleştirmektedir (Coşgun, 2021, s. 69). Bu bağlamda gerçeklikle bağımlı koparanların uğrak yeri yankı odalarıdır. Yankı odalarının olası çok sesliliği, iktidarın kendi çıkarlarını bireylerin öz çıkarı olarak sunma başarısı nedeniyle tek sesliliğe indirgenebilmektedir. Böylelikle iktidar, kendi çıkarlarının sürekliliğini sağlayan ortak bir anlayış, uzlaşma ve anlaşma çerçevesinde bireyleri domine edebilmektedir. Yankı odası fantastik bir terim veya temelsiz bir argüman değildir. Kutlu'nun (2021, s. 753) yürüttüğü bir nitel araştırma, Türkiye'deki kutuplaşmış mevcut politik yapının dijital medya platformlarına taşındığını ve yankı odalarını yarattığını ortaya koydu. Araştırmada geleneksel medyaya olan güvenin düşük olmasının ve dijital çevrimiçi medyanın daha yansız ve önyargısız olduğuna yönelik algının yankı odalarının doğuşunun diğer nedeni olarak gösterilmiştir.

3. Doğruluk-Sonrası Çağın Tapınakları: Yankı Odaları

Geleneksel medyanın hâkim olduğu toplumda homojen içeriklerin sunumuna bağlı olarak politik görüşlerin dengeli bir dağılımı söz konusuydu. Başlangıçta demokrasinin önemli ve değerli bir bileşeni olarak kabul edilen dijital çevrimiçi medya platformlarının gün geçtikçe yankı odaları gibi yan etkilerinin olduğu görüldü (Kutlu, 2021, s. 746). Sosyal medya ağ analizleri kullanıcı bilgi girdilerinin aşırı biçimde filtrelendiğini ve büyük ölçüde kullanıcıların hemfikir olunan görüşlere maruz bırakıldıklarını ortaya koymaktadır. İçerik tüketicileri geleneksel medyayı yozlaşmış ve güvenilmez bulurken sosyal medyada inşa ettiği yankı odalarına kısılmış ve kapatılmış olduğunun farkında değildir. Yankı odaları yapısal olarak dışlayıcı ve ötekileştiricidir. Yankı odaları, dış bilgi kaynaklarının sesini aktif olarak zayıflatma veya itibarsızlaştırma suretiyle üyelerini onaylanmış iç bilgi kaynaklarına aşırı derecede bağımlı kılar (Inguyen, 2020, s. 142). İnternet medyası, kişiye maruz kalmak istemediği görüntü ve gürültüyü filtreleme ve karşıt görüşlere sağırlaşmış homojen grupların olduğu kendi yankı odasını oluşturmasına imkân vermektedir. Dışarıdan bakıldığında verimliymiş gibi görünen bu seçici maruz kalma eylemi zamanla kutuplaşmanın artmasına neden olmaktadır (Narin, 2018, s. 240). Seçici maruz kalma, bireyleri kendi fikirlerine ve yerleşik inançlarına meydan okuyan bilgiden koruyarak kişiyi sınırlayıcı bir ortama katılmaya teşvik etmektedir. Bu bilgi sınırlayıcı ortamların, kişilerin daha aşırı ideolojik görüşleri benimsemelerini teşvik ettiği konusunda artan endişeler söz konusudur (Kitchens, Johnson & Gray, 2020, 1620). Yankı odalarında sürekli birbirleriyle etkileşim halinde olan homojen grup üyeleri, kendi fikirleri ve yerleşik inançlarına meydan okuyan fikirden ve bilgiden uzaklaştığı için zamanla daha dar ve radikal bir bakış açısını benimseyebilme ve bir süre sonra da *biz kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz veya körler sağırlar birbirini ağırlar* gruplarına dönüşebilmektedirler.

İnternet medyasının sosyal etkileşim olanağı sağlayan araçları dar bir grubun etkileşimde bulunduğu yankı odalarıyla mı yoksa Habermas, Sennett gibi bazı toplum bilimcilerin ifade ettiği biçimde yapılan etkileşimlerle kamusal alanı ve kamuoyunu şekillendirme kapasitesiyle mi karakterize edilir? Osterbur ve Kiel, Twitter ve diğer sosyal medya platformlarının kamusal alandaki işleviyle ilgili araştırmalarında, kamusal söyleme çoğalma fırsatı vermesi ve çoğulculuğu sağlaması açısından bu platformların potansiyel olanaklara sahip olduğunu ileri sürmüştür. Araştırmada, özellikle twitter kullanımının yankı odası modeline daha uygun olduğu ortaya konulmuştur. Bir problemin sorunsallaştırılması, sorun çerçevesinin güçlendirilmesi, çıkar grupları oluşturmak veya mevcut grupların güçlendirilmesini sağlaması açısından twitter ve diğer sosyal medya platformları oldukça işlevsel araçlardır. Etkileşim araçları, politik talepler için lobi oluşturma veya politik baskılara karşı sivil direniş imkânı verebilmektedir. Diğer taraftan kurum ve kuruluşlar açısından etkileşim medyası bir anlatıyı güçlendirme veya destek tabanlarını genişletme amaçlarına bağlı olarak stratejik iletişim aracına dönüşebilmektedir (Osterbur & Kiel, 2021, 209-211).

Sosyal medya araçları, topladıkları kullanıcı profillerini potansiyel seçmen kararlarını etkilemede, politik arenada iktidar yapılarının belirlenmesinde, biçimlendirilmesinde ve pekiştirilmesinde etkili bir şekilde kullanabilmektedir. Bazı sosyal medya uygulamalarının üçüncü taraf veri analiz firmalarıyla yaptıkları verileri profillemeye hizmet anlaşmaları ABD’de başkanlık seçimleri ve Birleşik Krallıkta Brexit oylamasında kullanıcıların politik kararlarını manipüle etmek için etkili bir biçimde kullanılmıştır. Bu süreçte bazı sosyal medya uygulamaları, oluşturulan profillere uygun içerik seçme ve görüntüleme işlemlerini uygulamıştır. Facebook, seçmen görüşünü etkilemek için Clinton ve Avrupa Birliği karşıtı içerik göstermiştir. Diğer taraftan Trump ve Brexit destekçisi içerik görüntülemesi yaparak, rekabet oluşturacak karşıt içerikleri

sansürlemeye devam etmiştir. Böylelikle seçmenleri yankı odalarında karşıt görüşlerden uzak tutarak ve aynı konuları tartıştırmakla daha fazla anlaşmalarını sağlamıştır. Yankı odası olarak adlandırılan bu etki, aynı fikirde olanlara kişiselleştirilmiş bilgi beslemesi yapılması, herkesin aynı görüşe olduğunu veya herkesin kendi görüşümüzü paylaştığı algısını desteklemesiyle ilgilidir (Medeni, Soylu, Andekina ve Medeni, 2020, s. 537-538).

Temelde algoritma birtakım hesaplamalarda ve problem çözme işlemlerinde izlenen bir süreç ve kurallarla ilgili günümüzde kullanıcıların teknolojik deneyimlerini yöneten kurallara göndermede bulunan modern bir mit olarak öne çıkmıştır. Algoritmaların popüler işlevi gerçeklerin, teknolojik düzenin ve çevrimiçi viral içeriğin hakemliğini yapan hâkim bir unsur haline gelmiştir. Algoritmalar bu yönüyle fikirlerin sayıların içine gömüldüğü yapılardır. Toplumsal dünyayla ilgili fikirlere sahip olan algoritmalar çoğunlukla kültürel stereotiplerin olduğu kadar, bazı çıkar gruplarının amaç ve niyetlerinin de bir yansımasıdır. Algoritmalar, arka planda işleyen toplumsal dünyanın bilgi ve deneyim akışını belirleyen muazzam bir etkiye sahiptir (Forberg, 2021, s. 4-5). Sosyal medya uygulamaları, kullanıcıların maruz kalacağı bilgiyi seçme ve düzenleme yeteneğine sahip araçlardır. Bu uygulamalar kullanıcıların homofilik eğilimini ve doğrulama yanlılığını etkileyecek biçimde, kişilerin yerleşik inançlarıyla uyumlu olan bilgilere yönelmesini sağlayabilir. Sosyal medya kullanıcılarının yoğun olarak maruz kaldığı ayrışma ve kutuplaşma, algoritmik bir tabana dayanmayan Radyo, TV ve gazete gibi geleneksel medya kullanıcıları için geçerli değildir (Sasahara ve diğerleri, 2021, s. 383)

Sosyal medya uygulamalarında algoritmalarla egemenin çıkarlarına hizmet eden yeni medya teknolojilerinin yanısıra geleneksel medya da okuyucu ve izleyicilerini yoğun haber bombardımanına maruz bırakarak iktidarın doğrularını toplumsal gerçeklik olarak sunabilmektedir. Medya iktidar ilişkisi çerçevesinde ele alındığında, iktidarın toplumu denetim ve kontrol altında tutmak için medyayı bir araç olarak kullandığı, toplumsal rızayı medya üzerinden ürettiği ve meşruiyetinin ideolojik aracına dönüştürdüğü söylenebilir. İdeolojik bir aygıtla dönüştürülen medya, iktidarın hegemonyasının üretilmesi ve sürdürülmesini sağlayan bir kaynak olarak misyonunu başarıyla yerine getirmektedir. İktidarın tahakküm arzusunun araçsal bir aparatına dönüştürülen medya, sunduğu haberi iktidarın çıkarlarına koşut bir biçimde düzenleme ve karşıt haberi düzeltme etkinliğiyle toplumsal dünyanın gündelik yaşamının merkezinde yer almaktadır (Kutlu ve Doğan, 2020, s. 86). Doğruluk-sonrası çağın medyası, iktidarla simbiyotik bir yaşam formunun sürdürülmesini bağımsızlık olarak sunma ironisiyle doğruluk-sonrası çağın medyası olduğunu kanıtlamaktadır.

4. Sonuç

Modern bilim ve felsefenin doğuşundan itibaren doğruluk kavramı üzerinde birbirine taban tabana zıt görüşler ileri sürülmesine rağmen uzun bir zaman boyunca tek bir doğruluğun ve gerçekliğin bulunabileceği fikri hâkim olmuştur. Bilim merkezli bu anlayışın ilk planda vurguladığı bilginin ve doğruluğun evrenselliği düşüncesidir. Modern döneme damgasını vuran bu görüş modernizmin ve ona öncülük eden aydınlanmanın temellerinin sorgulanmasıyla birlikte daha az kabul görmeye başlamıştır. Post-modern olarak da adlandırılan doğruluk-sonrası çağ, sunduğu bilgi ve doğruluk çeşitliliğiyle herkese kendi gerçeklik ve doğruluk iddiasını oluşturma imkânı vermiştir. Herkes duyum, duygu ve yaşantılarla edindiği bilgiyi savunma ve ötekileri buna ikna etme fırsatı elde etmiştir. Kişisel deneyimlerle ya da inançlarla inşa edilen bilgiyi ötekine aktarmak ve onu ikna etmek için evrensel kanıtlara gereksinim duyulmayabilir. Kanıt gerekse

bile herkes kendi iddiası ve doğrusunu desteklemek için kendi kanıtını üretebilir veya bulabilir. Böylece, bilginin duygusallıkla ve inançla bağlantısının kurularak ileri sürülmesi iknanın en güçlü araçlarından birisi haline gelmektedir. Bu bağlamda bilginin kolay erişimi ve çeşitliliği, ortak amaçlara ya da topluma öncelik vermek yerine öznel amaçlara hizmet etmektedir. Ortak amaç söylemi de öznel amaçların bir çatışma alanı haline gelmektedir.

Yukarıda tartışıldığı gibi, yankı odası; inançları, doğruluk ve gerçeklik iddiaları birbirine benzeyen insanlardan oluşur. Görüşleri ve düşünceleri birbirine benzeyen bireyler bir araya gelerek farklılıklara kendilerini kapatırlar. Yeni medyayla birlikte enformasyon kaynaklarının artması ve çeşitlenmesine rağmen, bireyler kendilerini bu kaynaklardan uzak tutarak görüş ve düşünce açısından kendilerine yakın bulduklarıyla birlikte olmayı tercih ederler. Yani bireyler enformasyonun bu çeşitliliğine maruz kalmazlar. Bireyler kendi gerçekliklerini inşa ettikleri yankı odalarında kendi benzerleriyle karşılaşmaktan hoşnutsuz değillerdir. Yankı odasında yarattıkları ortak duygu ve düşünce akışını, karşıt ve farklı düşüncelere dayalı enformasyonun filtresiz akışına yeğlerler. Demokrasinin değerli bir bileşeni olarak sunulan dijital çevrimiçi medya platformlarının yan etkisi olarak ortaya çıkan yankı odaları gün geçtikçe sosyal mesafeyi açarak mevcut karşıtlıkları keskin bir netlikte görünür kılmaktadır. Bu yönüyle yankı odası olgusu doğruluk-sonrası çağda ortak ve evrensel bir doğruluğun bulunmamasıyla yakından ilişkilidir. Özetle, ortak ve evrensel bir doğruluğun olmayışı herkesin kendi doğrusunun peşinde olmasına ve benzerleriyle bir araya gelmesine yol açmaktadır.

Bilimin sayısız deney, gözlem ve çalışmayla elde ettiği rakamlar, veriler ve bulgulara dayalı doğruların toplumu yönlendirme, bireyleri etkileme ve ikna etme gücü giderek azalmaktadır. Bu da bize insanın sayılar, veriler, akıl ve mantığa dayalı doğruları benimsemek zorunda olmadığını göstermektedir. İnsan özgürlüğü bütün bunlardan önce kendi doğrularını yaratma potansiyelini de içermektedir. Bu bağlamda, insanın temelde arzuları, dürtüleri, korkuları, kaygıları, umutları ve yerleşik inançları; akıl, mantık ve deneysel doğrular kadar etkilidir. Daha da ötesi, doğruyla yanlış nosyonlarına verilen anlamlar değişebileceği gibi, insan doğruyu yanlıştan daha üstün tutmak zorunda değildir. Bu durumu benimsesek de benimsemesek de doğruluk sonrası çağın temel bir eğilimi olduğu görülmektedir. İnsan, rasyonel olduğu kadar duygusal bir varlıktır.

Gerçekliğin birbirinden köklü bir biçimde farklı anlaşılması, hatta gerçekliğe rağmen aksini benimseme, nesnellüğün değerinin azalması ve kanıtlara yönelik şüphe ya da kendi kanıtını üretme, doğruluk-sonrası bağlamın temel göstergeleridir. Nesnel gerçeklik fikrinin reddedilmesi doğruluk sonrası çağın temel belirleyicisidir. Politik tercihler veya manipülasyonun ötesinde evrensel ve ortak bilim anlayışının her düzeyde tahtı sarsılmaktadır. Bu durum, bilimin reddedilmesini kapsadığı kadar farklı bakış açılarının kendi bilimlerini geliştirmelerini kapsamaktadır. Evrensel ve ortak bir bilime inanmaktan vazgeçen geniş kitlelerin varlığı doğruluk sorununun önemini ve büyüklüğünü göstermektedir.

Kaynakça

- Coşgun, M. (2021). Post-truth: hegemonya'nın yeni ideolojik aygıtı. *Akademik Hassasiyetler*, 8(15), 67-82.
- Forberg, P. L. (2021). From the Fringe to the Fore: An Algorithmic Ethnography of the Far-Right Conspiracy Theory Group QAnon. *Journal of Contemporary Ethnography*, 1-27.
- Fridlund, P. (2020). Post-truth Politics, Performatives and the Force. *Jus Cogens*, 2(3), 215-235.
- Fuller, S. (2020). *A Player's Guide to the Post-Truth Condition: The Name of the Game*. Anthem Press.
- Garrett, R. K. (2009). Echo chambers online?: Politically motivated selective exposure among Internet news users. *Journal of computer-mediated communication*, 14(2), 265-285.
- Hülür, H. & Yaşın, C. (2017). Yeni medya ve gazeteciliğin geleceğini çerçevelemek. H. Hülür & C. Yaşın (Ed.), *Yeni medya: Geleceğin gazeteciliği* (s. 9-39) içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Inguyen, C. T. (2020). Echo chambers and epistemic bubbles. Cambridge University Press, 17(2), 141-161.
- Iyengar, S. & Massey, D.S. (2019). Scientific communication in a post-truth society. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(16), 7656-7661.
- Kitchens, B., Johnson, S. L., & Gray, P. (2020). Understanding echo chambers and filter bubbles: the impact of social media on diversification and partisan shifts in news consumption. *MIS Quarterly*, 44(4), 1619-1649.
- Kutlu, A. (2021). Myth or Fact? Echo Chambers in Online Political News Consumption. *Electronic Turkish Studies*, 16(2).
- Kutlu, A., & Doğan, E. (2020). Kesin bilgi, yayalım: Hakikat sonrası çağda yalan haberlere ilişkin Y kuşağının tutum ve davranışları. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (34), 83-101.
- Lapsley, D. & Chaloner, D. (2020). Post-truth and science identity: A virtue-based approach to science education. *Educational Psychologist*, 55(3), 132-143.
- Mackey, T. P. & Jacobson, T. E. (2019). *Metaliterate learning for the post-truth world*. American Library Association.
- Magee, B. (1990). *Karl Popper'in bilim felsefesi ve siyaset kuramı* (M. Tunçay, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Medeni, T.D., Soylu, D., Andekina, R., & Medeni, İ.T. (2020). Abay-Inspired Refractive Amphoras Against Echo Chambers. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 536-547.

McIntyre, L. (2018). *Post-truth*. Cambridge MA: MIT Press.

Narin, B. (2018). Kişiselleştirilmiş çevrimiçi haber akışının yankı odası etkisi, filtre balonu ve siberbalkanizasyon kavramları çerçevesinde incelenmesi. *Selçuk İletişim*, 11(2), 232-251.

Osterbur, M. & Kiel, C. (2021). Tweeting in echo chambers? Analyzing Twitter discourse between American Jewish interest groups. *Journal of Information Technology & Politics*, 18(2), 194-213.

Sasahara, K., Chen, W., Peng, H., Ciampaglia, G. L., Flammini, A., & Menczer, F. (2021). Social influence and unfollowing accelerate the emergence of echo chambers. *Journal of Computational Social Science*, 4(1), 381-402.

Sharot, T. (2017). *The influential mind: What the brain reveals about our power to change others*. New York: Henry Holt and Company.

Visvizi, A. & Lytras, M. D. (2019). Politics and ICT: Issues, challenges, developments. (A.Visvizi & M. D. Lytras (Ed.), *Politics and technology in the post-truth era*. Bingley: Emerald Publishing.

Yazıcı, Ç. (2021). Hakikat-Sonrası ve Yalnızlık. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 20(1), 264-279.

Araştırma ve Yayın Etiği:

Bu çalışmada, araştırma ve yayın etiği kurallarına uyulduğu yazarlar tarafından taahhüt edilmektedir.

Research and Publication Ethics:

In this study, the rules of research and publication ethics were fully followed by authors.